

Zenon UCHNAST*

*Wydział Filozoficzny, Akademia Ignatianum w Krakowie

Różnice indywidualne ujmowane w terminach typów psychicznych Junga i stylów życia Adlera

Streszczenie

STERN wskazywał na możliwość prowadzenia badań w psychologii różnic indywidualnych zarówno według założeń podejścia nomotetycznego, jak i idiograficznego. Niemniej wielu psychologów, m.in. STRELAU, neguje wartość naukowo-badawczą podejścia idiograficznego.

Prezentowana koncepcja typów psychicznych JUNGA była sformułowana zgodnie z założeniami podejścia nomotetycznego. Jej podstawowe założenia można weryfikować za pomocą Myers-Briggs Wskaźników Typów (MBTI). Mając na uwadze, iż koncepcja stylów życia ADLERA była sformułowana zgodnie z założeniami podejścia idiograficznego i weryfikowana jedynie metodą psychografii w procesie psychoterapii indywidualnej, wskazuję na możliwość wykorzystania w tym celu UCHNASTA Kwestionariusza Stylów Działania (KSD). KSD zawiera bowiem pewne istotne elementy dla podejścia idiograficznego, m.in. strukturalną dwubiegunową skalę indywidualnych preferencji (każdej z osób badanych) w wymiarze: współdziałanie – zabezpieczanie i obrona siebie (WZ), który można uznać jako zbieżny z ADLERA charakterystyką twórczego i nietwórczego stylu życia.

Psychometryczne dane liczbowe uzyskano z badań studentów ($N = 388$) za pomocą MBTI i KSD. Zostały one poddane statystycznej analizie współzmienności (r -Pearsona). Nadto, przy pomocy statystycznej analizy skupień k -średnich, wyodrębniono cztery homogeniczne grupy osób o różnej strukturze osobowości. Ujawniono, iż jedynie wyniki liczbowe uzyskane za pomocą MBTI w skalach postaw (ekstrawersji i introwersji) są znacząco współzmiennie z wynikami osób przynależących do różnych typów w wymiarze WZ. Natomiast nie ujawniły się u wyodrębnionych grup osób różnice między ich wynikami w skalach KSD a wynikami w skalach trzech par funkcji psychicznych mierzonych za pomocą MBTI.

Słowa kluczowe: ADLER – JUNG – STERN – Myers-Briggs
MBTI – nomotetyczny – idiograficzny – style działania –
style życia – typy psychiczne

Wprowadzenie

Alfred ADLER (1870–1937) i Carl Gustaw JUNG (1875–1961) byli najbliższymi współpracownikami Sigmunda FREUDA od 1908 r. w Wiedeńskim Towarzystwie Przyjaciół Psychoanalizy. W roku 1911 ADLER zrezygnował ze współpracy z FREUDEM i utworzył Towarzystwo Wolnych Psychoanalitycznych Badań, które wkrótce zostało przekształcone w Międzynarodowe Towarzystwo Psychologii Indywidualnej. Natomiast JUNG w 1913 r. zrezygnował ze wszystkich funkcji w Towarzystwie Psychoanalitycznym i rozpoczął prace nad własną koncepcją psychologii analitycznej. O przyczynach odejścia od FREUDA JUNG wypowiedział się na prośbę wydawcy „Kölnische Zeitung”, wskazując na główne różnice między jego psychologią analityczną a psychoanalizą FREUDA¹. Tymczasem ADLER wskazał na istotne różnice między własną psychologią indywidualną a FREUDA psychoanalizą i JUNGA psychologią analityczną w swoim głównym dziele: *Sens życia*².

Zarówno FREUD, jak i JUNG, według ADLERA, uprawiają *psychologię posiadania*, podczas gdy w psychologii indywidualnej uprawia-

¹ Por. JUNG, Der Gegensatz Freud und Jung.

² ADLER, *Sens życia*.

na jest *psychologia użytkowania*³. FREUD i JUNG, według ADLERA, koncentrują się głównie na tym, co człowiek przynosi ze sobą na świat, przyjmując, iż determinuje to jakość całej psychiki ludzkiej. Natomiast głównym przedmiotem badań psychologii indywidualnej jest nastawienie człowieka do swych zadań życiowych oraz ujawniane sposoby użytkowania własnych zdolności do ich realizacji, bądź samodzielnie, bądź poprzez współdziałanie z innymi.

Zasadność wprowadzonego przez ADLERA rozróżnienia na psychologię posiadania i psychologię użytkowania można dookreślić w terminach metodologicznych założeń psychologii różnic indywidualnych Williama STERNA (1871–1938). We wstępie monografii: *Psychologia różnic indywidualnych*, STERN stwierdził, iż głównym problemem dwudziestego wieku będzie indywidualność osoby ludzkiej⁴. Ulegając prośbom o powtórne wydanie tej monografii, STERN opublikował znacznie obszerniejsze i gruntowne opracowanie metodologicznych podstaw psychologii różnic indywidualnych⁵.

James T. LAMIELL, prezentując proces rozwoju koncepcji psychologii różnic indywidualnych STERNA⁶, wskazuje na szczególne znaczenie w tym względzie Wilhelma WINDELBANDA⁷. STERN, odwołując się bowiem do zaproponowanego przez WINDELBANDA podziału nauk empirycznych na nomotetyczne i idiograficzne, uznał, iż w podejściu nomotetycznym przyjmuje się za podstawową jednostkę analizy kategorię *właściwości (attribute)* przedmiotu badań, podczas gdy w podejściu idiograficznym przyjmuje się za podstawową jednostkę analizy kategorię *indywiduum*, tj. działającej celowo indywidualnej osoby ludzkiej⁸.

W tych dwu podejściach badawczych, według STERNA⁹, realizowane są dwa różne modele badań empirycznych¹⁰. W podejściu

³ Por. ADLER, *Sens życia*, s. 175.

⁴ Por. W. STERN, *Über Psychologie der individuellen Differenzen*.

⁵ Por. W. STERN, *Die differentielle Psychologie*.

⁶ Por. LAMIELL, *Beyond individual and group differences*.

⁷ Por. WINDELBAND, *History and natural science*.

⁸ Por. W. STERN, *Die differentielle Psychologie*.

⁹ Por. *Ibid.* s. 18.

¹⁰ Por. LAMIELL, *Beyond individual and group differences*, s. 46–47.

nomotetycznym, zorientowanym na ujmowanie podstawowych właściwości (cech) przedmiotu badań, praktykowane są bądź (a_1) badania za pomocą statystycznej analizy wariancji zmienności jednej właściwości (cechy) u wielu osób, bądź (b_1) badania za pomocą statystyki korelacji zmienności dwu lub większej liczby właściwości (cech) wielu osób, które są ujmowane i interpretowane w terminach ogólnych i ponadczasowych praw formułowanych na gruncie nauk przyrodniczych, tj. fizyki, biologii czy psychologii.

Natomiast w podejściu idiograficznym przedmiotem badań jest to, co szczegółowe (*particular*), np. konkretne zdarzenie, fakt historyczny lub ciąg zdarzeń stanowiący sensowną całość – całość mającą czasowo-przestrzenne ugruntowanie „*tu i teraz*” (*Gestalt*). Przyjmując zatem tego rodzaju założenie, STERN uznał indywidualną jednostkę ludzką, żyjącą całość (*Gestalt*), jako podstawową jednostkę analizy w psychologii różnic indywidualnych¹¹. Nadto określił on metodologiczne podstawy dla dwu następujących strategii badawczych w podejściu idiograficznym: bądź (a_2) badania wielu właściwości jednej osoby w kontekście różnych zdarzeń życiowych za pomocą techniki „psychografii”¹², bądź (b_2) badania porównawcze wielu właściwości u dwu lub większej liczby osób – na przykład u grup osób pochodzących z różnych kultur społecznych, u osób o różnej orientacji życiowej czy różnym typie charakteru¹³.

Przyjęte przez STERNA metodologiczne założenia psychologii różnic indywidualnych oraz strategii idiograficznych badań empirycznych mogły być wsparciem dla ADLERA, szczególnie w sytuacji jego rezygnacji – również w roku 1911 – z członkostwa w Wiedeńskim Towarzystwie Przyjaciół Psychoanalizy. W następnym roku utworzył on bowiem Międzynarodowe Towarzystwo Psychologii Indywidualnej, które od roku 1914 publikowało kwartalnik *Psychologia Różnic Indywidualnych* (*Zeitschrift für Individualpsychologie*). Heinz L. ANSBACHER i Rowena R. ANSBACHER podają następującą wypo-

¹¹ Por. W. STERN, *Die differentielle Psychologie*, s. 18.

¹² Por. C. STERN & W. STERN, *Recollection, testimony, and lying in early childhood*.

¹³ Por. UCHNAST, *William Stern teoria charakteru*, s. 23.

wiedź ADLERA z 1914 roku: „William Stern doszedł inną drogą do podobnych wyników, które ja uzyskałem”¹⁴.

Uznając zatem z jednej strony podobieństwo w sposobie ujmowania indywidualności osoby ludzkiej przez ADLERA i STERNA, z drugiej strony, sformułowane przez STERNA metodologiczne podstawy psychologii różnic indywidualnych, można podjąć się dookreślenia różnicy między koncepcją stylów życia ADLERA a koncepcją typów psychologicznych JUNGA, szczególnie w aspekcie obecności w nich elementów podejścia idiograficznego i nomotetycznego.

1. Carla G. Junga koncepcja typu psychicznego

Carl Gustaw JUNG zapewniał w monografii o *typach psychologicznych*, że praktyka lekarska z pacjentami nerwowo chorymi była dla niego źródłem inspiracji do wypracowania typologii psychologicznej:

Oprócz wielu indywidualnych różnic psychiki ludzkiej, istnieją różnice typowe; zrazu rzuciły mi się w oczy dwa typy, które określiłem mianem introwertycznego i ekstrawertycznego. Kiedy bowiem spoglądamy na przebieg życia ludzkiego, zauważamy, że losy jednego człowieka są bardziej uwarunkowane przez przedmioty jego zainteresowań, podczas gdy losy drugiego w większym stopniu zależą od jego wnętrza¹⁵.

Jednak na dalszej stronie swej obszernej monografii JUNG wyraża w sposób bardziej zdecydowany swoje przekonanie, iż indywidualnych różnic ujmowanych w terminach ekstrawersji i introwersji nie należałoby traktować jedynie jako osobowościowe uwarunkowania „losu człowieka”, ale raczej jako mechanizmy psychologiczne, które „mogą być dowolnie uruchamiane lub wyłączane”:

Ekstrawersja i introwersja nie są cechami — są to mechanizmy, które, by tak rzec, mogą być dowolnie uruchamiane lub wyłączane. Tylko na skutek ich względnie stałej dominacji rozwijają się później odpowiednie cechy¹⁶.

¹⁴ ADLER, *Die Individualpsychologie*, cyt. za: H.L. ANSBACHER & R.R. ANSBACHER, *The individual psychology of Alfred Adler*, s. 10.

¹⁵ JUNG, *Typy psychologiczne*, s. 13.

¹⁶ *Ibid.* s. 319.

Nadto, mając na uwadze psychologiczną strukturę typów psychologicznych, JUNG przyjmował, iż postawa ekstrawertywna i introwertywna wyrażają jedynie pewien wzorzec występującej w wielu formach ogólnej postawy¹⁷. Jakość tych form, jego zdaniem, warunkowana jest subiektywną konstelacją czy też kombinacją czynników i treści psychicznych, które w procesie *indywiduacji psyche* utrwalają jej nawykową gotowość do działania lub reagowania w pewnym kierunku¹⁸. Kierunek ten dookreślają trzy pary funkcji psychicznych: (1) *Sensytywność — Intuicja*; (2) *Myślenie — Uczucia, wartościowanie*; (3) *Sądzenie, zdrowy rozsądek — Percepcja, nastawienie receptywne*¹⁹. JUNG przyjął również, iż o jakości typu psychicznego decyduje względna przewaga nie tylko jednej z postaw psychicznych (introwersja lub ekstrawersja), lecz również najsilniejsza funkcja psychiczna w każdej z trzech par²⁰.

Dynamikę typu psychicznego JUNG ujmował w terminach zasady dialektycznych współzależności pomiędzy świadomością i nieświadomością. Wraz ze wzrostem dominacji, np. postawy ekstrawertywnej nad postawą introwertywną, wzrasta siła mechanizmu spychania do nieświadomości (tłumienia) postawy introwertywnej. Podobnie, wraz ze wzrostem dominacji jednej funkcji w każdej z trzech par przeciwstawnych sobie funkcji, wzrasta mechanizm spychania do nieświadomości funkcji przeciwstawnej. W związku z tym postawa dominująca wraz z trzema dominującymi funkcjami ukierunkowują proces *indywiduacji*, stanowiąc jednocześnie podstawę dla określania różnic indywidualnych w terminach typologii psychologicznej.

¹⁷ Por. *Ibid.* s. 533.

¹⁸ Por. *Ibid.* s. 470.

¹⁹ Trzecia para funkcji (*Zdrowy rozsądek — Otwartość, nastawienie receptywne*) została dodana przez Katharine COOK BRIGGS i Isabel BRIGGS MYERS po konsultacjach z JUNGEM (por. MYERS BRIGGS & McCAULLEY, *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator*).

²⁰ Por. JUNG, *Typy psychologiczne*, s. 533–534.

1.1. Teoretyczne podstawy typologii Junga

10 lat po publikacji *Typów psychologicznych* JUNG dookreślił podstawowe założenia własnej koncepcji typów psychologicznych w aspekcie różnic między założeniami własnej psychologii analitycznej a założeniami psychoanalizy FREUDA. JUNG stwierdził, iż tym, co go najbardziej różni od FREUDA, jest obraz świata, w którym człowiek stoi między przeciwstawnymi biegunami sfery wewnętrznej i sfery zewnętrznej:

W moim obrazie świata znajduje się wielka sfera zewnętrzna i równie wielka sfera wewnętrzna, a między tymi biegunami stoi człowiek, który zwraca się już to ku jednemu, już to ku drugiemu z nich, aby – zależnie od temperamentu i skłonności – jeden czy drugi uznawać za absolutną prawdę i odpowiednio do tego jeden z nich zanegować lub z niego zrezygnować (tj. utrzymywać w nieświadomości)²¹.

Interesujące jest, iż według JUNGA człowiek stojący między przeciwstawnymi biegunami (świata wewnętrznego i świata zewnętrznego) nie podlega ich bezpośrednim naciskom, lecz – zależnie od własnego „temperamentu i skłonności” – „zwraca się już to ku jednemu, już to ku drugiemu z nich”, aby uznać jeden z nich „za absolutną prawdę”²². Należy dodać, że JUNG uznaje za absolutną prawdę „najbardziej subiektywne idee, które stoją najbliżej natury i istoty rzeczy i dlatego też można by je nazwać najbardziej prawdziwymi”²³. Po czym kończy on powyższą wypowiedź retorycznym pytaniem: „Ale cóż to jest prawda?”²⁴. Formułując tego rodzaju pytanie, JUNG wydaje się zainteresowany jedynie prawdą o fakcie subiektywnego doświadczenia źródła energii psychicznej w świecie opartym na przeciwieństwach. Wyraża on tego rodzaju osobiste przekonanie w sposób następujący:

Z tego obrazu świata opartego na przeciwieństwach wyłoniła mi się idea energii psychicznej (*libido*), która w takim samym stopniu powstaje z przeciwieństw, jak energia procesów

²¹ JUNG, Jung a Freud, s. 63.

²² *Ibid.* s. 63.

²³ *Ibid.* s. 58.

²⁴ *Ibid.* s. 58.

fizycznych, zakładająca istnienie przeciwieństw takich, jak np. ciepło – zimno, wysokość – głębokość itp.²⁵.

Niemniej, jakkolwiek JUNG był całkowicie przekonany, że odkrył „absolutną prawdę” o naturze energii psychicznej, to jednak zdawał sobie również sprawę, że jest to jedynie jego osobiste założenie (hipoteza). Wyznaje on bowiem całkiem otwarcie:

Zapewne obraz ten jest pewnym założeniem, ale nie mam zamiaru się go wyrzec, ponieważ ma dla mnie zbyt wielką wartość jako hipoteza. [...] Z tej hipotezy, która ma swój początek we mnie samym – jeśli nawet wyobrażam sobie, że zbudowałem ją na podstawie doświadczenia – wyrosła moja koncepcja typów psychicznych i hipoteza ta również pozwoliła mi pogodzić się z istnieniem tak różnych od mojego punktów widzenia, jak np. punkt widzenia Freuda²⁶.

Przyjmując w psychologii analitycznej hipotetyczny obraz świata opartego na przeciwieństwach, JUNG nie ograniczył się jedynie do analizy dynamiki relacji między światem wewnętrznym (subiektywnym) a światem zewnętrznym (obiektywnym), ale również, a może w większej mierze, przyjmował on hipotetyczny obraz świata wewnętrznego. Dynamika świata wewnętrznego, według JUNGA, podlega również mechanizmom zasady organizacji właściwości przeciwstawnych sobie biegunów energii. JUNG stwierdza bowiem:

Nie wątpię, że popędy naturalne, takie jak Eros czy dążenie do mocy, odgrywają wielką rolę w sferze psychicznej, ale nie mam również wątpliwości, że popędy te ścierają się gwałtownie z duchem, albowiem zawsze z czymś się ścierają, a dlaczego nie miałbym tego czegoś nazywać „duchem”? W równie małym stopniu wiem, czym jest „duch” sam w sobie i czym są „popędy”. Zarówno duch, jak popędy są dla mnie czymś tak samo tajemniczym!²⁷.

²⁵ *Ibid.* s. 63.

²⁶ *Ibid.* s. 63.

²⁷ *Ibid.* s. 60.

Dla JUNGA istotne znaczenie mają zatem nie tyle jakieś konkretne i w miarę jednoznacznie określone przyczyny wzbudzenia i wzrostu energii psychicznej, np. takie jak popęd, duch, *ego* czy przeciwstawne im jakieś przedmioty w świecie zewnętrznym, ile raczej energetyczne właściwości procesu ich wzajemnego „ścierania się ze sobą”²⁸.

Czerpiąc zatem inspiracje z przyrodniczej koncepcji obrazu świata opartego na przeciwieństwach, JUNG zmierzał do sformułowania praw wytwarzania i różnicowania się mechanizmów regulacji energii psychicznej (*libido*). W terminach tych praw ujmował on zarówno mechanizmy procesu indywidualnego rozwoju (*indywiduacji*), jak i podstawowe założenia pierwszej typologii psychologicznej. Można zatem przyjąć, że Alfred ADLER, określając psychologię analityczną JUNGA jako *psychologię właściwości*, miał na uwadze tego rodzaju podstawowe założenia jego koncepcji typów psychologicznych²⁹.

1.2. Narzędzie empirycznej weryfikacji Junga teorii typów psychologicznych

Pierwszym i najbardziej popularnym kwestionariuszem psychologicznym do empirycznej weryfikacji założeń teorii typów psychologicznych JUNGA jest *Myers-Briggs Wskaźnik Typów – MBTI (Myers-Briggs Type Indicator)*. Prace nad przygotowaniem tego kwestionariusza rozpoczęła w latach 40. XX wieku Isabel BRIGGS MYERS wraz ze swą matką Katharine COOK BRIGGS, zapraszając jednocześnie do współpracy JUNGA. Jednak JUNG zrezygnował z tego zaproszenia z powodu własnych pilnych prac, wyrażając jednocześnie gotowość do udzielania konsultacji, odpowiednio do pojawiających się wątpliwości czy trudności.

²⁸ JUNG wyraził tego rodzaju przekonania w następującej wypowiedzi: „Freud uważał zrazu niemal wyłączanie popęd płciowy za jedyną siłę psychiczną i dopiero po moim odejściu od psychoanalizy zaczął brać pod uwagę także inne czynniki; ja zamknąłem w jednym pojęciu «energii» wszystkie – skonstruowane mniej lub bardziej *ad hoc* – pojęcia psychicznych popędów czy sił, aby w ten sposób wyłączyć wszelką dowolność [...]. Dlatego też nie mówię już o siłach czy poszczególnych popędach, lecz posługuję się terminem «intensywności mających określoną wartość»” (JUNG, Jung a Freud, s. 62).

²⁹ Por. ADLER, *Sens życia*.

BRIGGS MYERS i COOK BRIGGS opublikowały MBTI w latach 1943–1944 i 1957, a od roku 1976 jest on publikowany przez Consulting Psychologists Press Inc, Palo Alto, CA. Popularność tego kwestionariusza bardzo szybko wzrastała po publikacji podręcznika opracowanego przez Isabel BRIGGS MYERS³⁰. Polskojęzyczny tekst MBTI opracował Zenon UCHNAST³¹. Był on wykorzystywany w wersji eksperymentalnej w pracach magisterskich, jak również w rozprawie doktorskiej Agaty CELIŃSKIEJ-MISZCZUK³².

MBTI, według Isabel BRIGGS MYERS i Mary H. McCAULLEY, stał się bardzo popularny zarówno z uwagi na jego walory psychometryczne, jak i z uwagi na możliwość jego stosowania do identyfikacji typu indywidualnych preferencji, który, podobnie jak typ temperamentu, nie jest oceniany przez pryzmat negatywnych czy pozytywnych właściwości, lecz przez te, które umożliwiają określenie indywidualnych różnic w aspekcie normy psychologicznej³³.

David PITTENGER, mając na uwadze fakt popularności MBTI wśród psychologicznych narzędzi pomiaru osobowości, zwraca uwagę na często wyrażane wątpliwości odnośnie do użyteczności MBTI w poradnictwie zawodowym i psychologicznym z racji stosunkowo niskich empirycznych wskaźników jego trafności diagnostycznej i prognostycznej³⁴. Nadto PITTENGER, doceniając dbałość autorek MBTI o wierność teoretycznym założeniom typologii psychologicznej JUNGA, zwraca uwagę na zastosowany w MBTI format wymuszonego wyboru jednego z dwu sposobów zachowania się. Na przykład: (1) *Czy zazwyczaj jesteś: (A₁) dobrym „rozrabiaką” czy (B₁) raczej spokojnym i „z rezerwą”?*; lub pytanie: (2) *Czy częściej pozwalasz sobie, by: (a₁) twoje serce rządziło głową, czy też, by (b₁) twoja głowa rządziła sercem?* Wybór odpowiedzi „A₁” i odpowiedzi „b₁” jest traktowany

³⁰ MYERS BRIGGS, *Manual: The Myers-Briggs Type Indicator*.

³¹ UCHNAST, Myers-Briggs Wskaźnik Typów (MBTI).

³² CELIŃSKA-MISZCZUK, Porównawcza analiza typologii osobowości C.G. Junga i W. Sterna.

³³ Por. MYERS BRIGGS & McCAULLEY, *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator*.

³⁴ Por. PITTENGER, Cautionary comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator.

jako przejaw typu ekstrawertywnego, preferującego raczej zdolności do racjonalnych działań, natomiast wybór odpowiedzi „B₁” i „a₁” jest traktowany jako przejaw typu introwertywnego, ceniącego bardziej własną emocjonalną wrażliwość niż racjonalne myślenie.

Tekst MBTI zawiera 126 pozycji, na które osoba badana udziela odpowiedzi, zaznaczając jedną z dwu możliwości. Pytania dotyczą zatem alternatywnych sposobów spostrzegania i przeżywania swego otoczenia (postawy ekstrawertywnej i introwertywnej) oraz trzech funkcji psychicznych (alternatywnych sposobów podejmowania codziennych decyzji, jak też sposobów odczuwania i działania) dookreślających pierwotny charakter sposobu spostrzegania swego otoczenia bądź z perspektywy ekstrawertywnej, bądź z perspektywy introwertywnej.

MBTI umożliwia zatem pomiar czterech par skal o biegunowo przeciwstawnych preferencjach, tj. jedną parę alternatywnych skal postaw (1) Ekstrawersja (E – *Extraversion*) vs. Introwersja (I – *Introversion*) oraz trzy alternatywne pary skal funkcji psychicznych: (2) Sensytywność (S – *Sensing*) vs. Intuicja (N – *Intuition*), (3) Myślenie (T – *Thinking*) vs. Uczucie (F – *Feeling*), (4) Sądzenie (J – *Judging*) vs. Percepcja (P – *Perception*). MBTI umożliwia zatem określenie typu psychologicznego za pomocą czterech liter, np. ISTP lub ESTP, które wskazują, gdzie znajduje się główny przedmiot koncentracji uwagi (w świecie zewnętrznym [E] czy w świecie wewnętrznych doznań, przeżyć czy pragnień [I]) oraz w jaki sposób spostrzegane są preferowane przedmioty (S lub N), podejmowane decyzje odnośnie do znaczących przedmiotów (T lub F) oraz w jaki sposób dana osoba radzi sobie w otaczającym ją świecie (J lub P).

Ostatecznie, uwzględniając zmienność postawy i trzech par funkcji psychicznych, MBTI umożliwia wyodrębnienie szesnastu typów psychologicznych. Przy czym proponuje się obliczenie wskaźników stopnia preferencji każdego z ośmiu biegunów postawy i funkcji psychicznych (E, I, S, N, T, F, J, P) oraz utworzenie czterech dwubiegunowych ciągłych skal (E>I, S>N, T>F, J>P) typów psycho-

logicznych³⁵. Wyniki liczbowe uzyskane przez każdą z osób badanych w skalach preferencji można wykorzystywać do określenia typu psychologicznego za pomocą czterech liter określających preferowaną postawę i trzy z preferowanych funkcji psychicznych. Natomiast wyniki liczbowe uzyskane w czterech skalach ciągłych można wykorzystywać do obliczania wskaźników korelacji między typami MBTI a innymi alternatywnymi wskaźnikami osobowościowych różnic indywidualnych.

Podsumowując, można powiedzieć, że opracowane przez BRIGGS MYERS i COOK BRIGGS narzędzie pomiaru typów psychicznych uznaje się za wierną operacjonalizację teoretycznych założeń JUNGA, z którym osobiście konsultowały się one w procesie tworzenia MBTI. Szczególnie ważny dla autorek MBTI był fakt, iż JUNG wyrażał w sposób jednoznaczny swoje przekonanie, że obraz świata opartego na przeciwieństwach był dla niego podstawowym teoretycznym założeniem odnośnie do źródła energii psychicznej (*libido*).

Nadto MBTI został opracowany w celu empirycznej weryfikacji przyjętej przez JUNGA hipotezy badawczej odnośnie do mechanizmów wzrostu i zanikania intensywności energii psychicznej, jak również jej różnicowania się w procesie indywiduacji typów ekstrawertywnych i introwertywnych. Użyty w tym wypadku termin „mechanizm” wyraża przekonanie JUNGA, iż w miarę wzrostu intensywności tendencji do zachowań ekstrawertywnych automatycznie zmniejsza się nasilenie tendencji do zachowań introwertywnych (mechanizm tłumienia, spychania do podświadomości).

Podobnie w MBTI przyjmuje się, że o przynależności do danego typu psychologicznego decyduje jedynie arytmetyczna różnica między liczbowymi wskaźnikami uzyskanymi przez daną osobę w odnośnych skalach postaw ekstrawersji i introwersji oraz w trzech parach skal przeciwstawnych funkcji psychicznych, a arytmetyczną wielkość tej różnicy uznaje się za wskaźnik wielkości siły danego rodzaju energii psychicznej.

³⁵ Wyniki w skalach ciągłych obliczane są według prostej formuły arytmetycznej, np. wynik w ciągłej skali E>I obliczany jest oddzielnie dla bieguna „E” (wynik w skali preferencji „E”+100) i dla bieguna „I” (wynik w skali preferencji „I”-100).

Uzyskane zatem za pomocą MBTI dane liczbowe mogą być traktowane zarówno jako podstawa empirycznej weryfikacji głównej hipotezy badawczej JUNGA odnośnie do „energii psychicznej (*libido*), która w takim samym stopniu powstaje z przeciwieństw, jak energia procesów fizycznych”³⁶, jak również jako podstawa opisu i interpretacji funkcjonalnych aspektów różnic indywidualnych w terminach szesnastu typów psychicznych. Niemniej tego rodzaju podejście badawcze w psychologii różnic indywidualnych ma zarówno atrakcyjne walory, jak również ograniczenia z uwagi na przyjęte przez niego założenia podejścia nomotetycznego. Tymczasem w tych samych latach ADLER tworzył metodologiczne podstawy podejścia idiograficznego w badaniach indywidualnych stylów życia.

2. Alfreda Adlera koncepcja różnic indywidualnych w terminach stylów życia

Alfred ADLER, twórca psychologii indywidualnej, mając na uwadze stosowanie psychologicznej typologii, stwierdził:

Wśród olbrzymiej różnorodności właściwości psychicznych można się zorientować jedynie w ten sposób, że, wstępnie, przyjmuje się coś typowego, mając jednocześnie na uwadze, że to, co przyjmuje się jako typowe, wykazuje się zawsze pewnymi cechami, które następnie muszą zostać potwierdzone.

[Po czym, dodaje:]

Zrozumienie typowości oświetla jedynie pole badań, a dopiero potem rozpoczyna się trudne zadanie wykrycia tego, co indywidualne³⁷.

Niewątpliwie w pierwszym zdaniu cytowanej wypowiedzi ADLER uzasadnia potrzebę typologii w psychologii różnic indywidualnych w podobny sposób, jak to wcześniej uczynił JUNG. Niemniej już w kolejnym zdaniu ADLER stwierdził, iż określenie typów psychicznych nie jest dla niego celem, a jedynie środkiem do celu, którym jest „trudne zadanie wykrywania tego, co indywidualne”.

³⁶ JUNG, Jung a Freud, s. 63.

³⁷ ADLER, *Sens życia*, s. 175.

Nadto ADLER i JUNG szukali tego, co indywidualne, w zupełnie różnych wymiarach czasowych życia osoby — JUNG w procesie indywiduacji pierwotnego ukierunkowania bądź ku światu zewnętrznemu, bądź ku światu wewnętrznemu, natomiast ADLER twierdził:

Nigdy nie poznamy, jakie działanie będzie charakteryzować daną osobę, jeśli wiemy tylko to, skąd ona przychodzi. Jeśli natomiast wiemy, dokąd ona zmierza, to wówczas możemy przewidywać jej kolejne kroki i jej ruchy ku wybranemu celowi³⁸.

2.1. Teoretyczne podstawy koncepcji stylu życia

ADLER przyjął, że indywidualność człowieka wyraża się w sposobie jego zachowania się, tj. w jego działaniu w sytuacji tak ważnych wyzwań i zadań życiowych jak: *poczucie wspólnoty* (interpersonalnej i społecznej — *Gemeinschaftsgefühl*), *praca zawodowa* (umożliwiająca samodzielność i niezależność od innych w realizacji osobistych zadań i celów) oraz *miłość* (zasada wspólnotowej więzi, partnerskiej wzajemności z innymi oraz twórcze wspieranie wzrostu jakości życia u innych)³⁹.

Wszystkie trzy powyższe zadania życiowe nie są — wg ADLERA — zadaniami przypadkowymi, lecz nieuniknionymi. Całokształt indywidualnych sposobów użytkowania przez osobę własnych zdolności do rozwiązywania podstawowych zadań i wyzwań życiowych ujmował on jako jej styl życia⁴⁰. Wyróżnił on dwa podstawowe rodzaje stylów życia: *styl twórczy* i *styl nietwórczy*.

Styl twórczy charakteryzuje wysoki poziom osobistego zaangażowania się w realizację podstawowych zadań życiowych poprzez twórczą współpracę z innymi. Natomiast *styl nietwórczy* charakteryzuje tendencja do ignorowania wyzwań do realizacji aktualnych zadań życiowych w aspekcie poczucia wspólnoty z innymi oraz do zachowań obronnych i zabezpieczających stan posiadania. Nietwórczy

³⁸ Cyt. za HOFFMAN, *The drive for self*, s. 6.

³⁹ Por. ADLER, *Sens życia*, s. 31.

⁴⁰ Por. *Ibid.* s. 31; 175.

styl życia, według ADLERA, wyzwała również kompleks poczucia niższości i wyższości, egocentryzm, trudności wychowawcze, nerwice i psychonerwice, tendencje samobójcze, zbrodnie, żądze i perwersje seksualne⁴¹.

ADLER przyjmuje, iż adekwatne rozwiązywanie zadań życiowych stanowi o losie ludzkości i jej pomyślności. W związku z tym proponował, by ważność adekwatnego rozwiązywania zadań i wyzwania życiowych oceniać podobnie, jak ocenia się ważność trafnego rozwiązywania zadań matematycznych. Im większy bowiem błąd w stylu życia, tym więcej powikłań grozi nosicielowi tego błędu. Twierdził, iż tego rodzaju powikłania mogą ujawnić się ze szczególną wyrazistością w sytuacjach weryfikujących jakość osiągniętego poczucia wspólnoty z innymi.

2.2. Idiograficzny charakter podejścia w badaniach stylu życia

ADLER opracował „Kwestionariusz psychologii indywidualnej do zrozumienia i leczenia dzieci trudnych”, który został opublikowany w aneksie jego książki *Sens życia*. Kwestionariusz ten zawierał jedynie listę pytań ułatwiających psychoterapeucie (doradcy) zebranie istotnych informacji odnośnie do jakości stylu życia pacjenta/klienta.

Harold MOSAK i Bernard SHULMAN, pracownicy Instytutu psychologii indywidualnej w Chicago, wykorzystali ten kwestionariusz do opracowania inwentarza psychologicznego⁴². Opublikowali oni również podręcznik systematycznej analizy i psychologicznej interpretacji stylu życia u pacjentów psychoterapii indywidualnej, postulując możliwie szczegółowy opis przejawów indywidualnego sposobu myślenia, odczuwania i działania w poszczególnych okresach życia klienta oraz jakości jego relacji interpersonalnych w życiu rodzinnym i w najbliższym środowisku społecznym⁴³.

Nadto, wyrazem wzrastającego zainteresowania jakościową analizą indywidualnego stylu życia jest obszerna monografia Roberta L. POWERSA i Jane GRIFFITH, w której autorzy prezentują nie tylko

⁴¹ Por. AMBORSKA, Alfreda Adlera koncepcja czucia społecznego.

⁴² Por. MOSAK & SHULMAN, *Life Style Inventory (LSI)*.

⁴³ Por. SHULMAN & MOSAK, *Manual for Life Style Assessment*.

teoretyczne podstawy psychologii indywidualnej ADLERA, ale również sposób uprawiania psychoterapii oraz klinicznej analizy i interpretacji indywidualnego stylu życia⁴⁴. W aneksie tej monografii autorzy podają „Arkusze pytań” ukierunkowujących proces analizy jakości indywidualnego stylu życia. Odpowiedzi na zawarte w „Arkuszu” pytania daje i zapisuje klient bądź to samodzielnie, bądź to z pomocą psychoterapeuty.

Uprawiane przez ADLERA empiryczne badania nad indywidualnymi stylami życia klientów psychoterapii są w dużym stopniu zbliżone do opracowanej przez STERNA idiograficznej techniki psychografii. William STERN wraz żoną Clarą stosowali tę technikę badawczą, prowadząc w sposób systematyczny dzienniczki obserwacji procesu rozwoju własnych dzieci, od ich urodzenia do 18. roku ich życia⁴⁵. Niemniej, we wstępnej części artykułu zwróciłem uwagę, iż STERN dostrzegwał również możliwość stosowania podejścia idiograficznego w badaniach porównawczych między grupami osób o jakościowo różnej orientacji życiowej czy też w badaniach o różnym typie charakteru⁴⁶.

2.3. Adlera style życia interpretowane w terminach empirycznej typologii stylów działania w dwubiegunowym wymiarze: współdziałanie — zabezpieczanie siebie

Empiryczną typologię stylów działania w dwubiegunowym wymiarze: współdziałanie – zabezpieczanie siebie umożliwia Kwestionariusz Stylów Działania (KSD) Zenona UCHNASTA⁴⁷. Pierwotnym źródłem inspiracji do opracowania jego teoretycznych podstaw był sformułowany przez Abrahama MASŁOWA egzystencjalny dylemat ludzki wyrażony w terminach: obrona <<osoba>> wzrost⁴⁸. Jednak termin „dy-

⁴⁴ Por. POWERS & GRIFFITH, *Understanding life style*.

⁴⁵ Por. C. STERN & W. STERN, *Recollection, testimony, and lying in early childhood*.

⁴⁶ Por. W. STERN, *Die differentielle Psychologie*.

⁴⁷ Por. UCHNAST, *Style działania*.

⁴⁸ Por. MASŁOW, *W stronę psychologii istnienia*, s. 52; 172.

lema⁴⁹ wydaje się bardziej adekwatny w interpretacji ADLERA niż MASŁOWA⁴⁹.

ADLER, odwołując się do swej praktyki psychoterapii, zwrócił uwagę na takie momenty życia, w których dokonuje się indywidualny wybór między orientacją na zabezpieczanie i obronę siebie⁵⁰ a orientacją na wzrost własnych zdolności do takiej współpracy z innymi, która zapewnić może skuteczną realizację zarówno indywidualnych, jak i wspólnych (społecznych) zadań życiowych⁵¹. Innymi słowy, każdy z biegunów wymiaru „współdziałanie – zabezpieczanie siebie” symbolizuje wskaźnik skuteczności realizacji indywidualnego wyboru bądź w zakresie wzrostu własnych zdolności do współdziałania, bądź w zakresie wzrostu własnych zdolności do skutecznego zabezpieczania i obrony siebie. W związku z tym kwestionariusz KSD zawiera zarówno skale pomiaru orientacji na współdziałanie z innymi, jak i skale pomiaru orientacji na zabezpieczanie i obronę siebie.

2.4. Struktura skal KSD

Uwzględniając treść stwierdzeń w poszczególnych czynnikach, wyodrębniono po dwie grupy czynników jako podstawę do wyróżnienia stylów działania zorientowanych na współdziałanie (W) i stylów działania zorientowanych na zabezpieczanie siebie (Z) (por. Tabela 1).

W konsekwencji przyjęcia założenia odnośnie do dwubiegunowego charakteru stylów działania należało zrezygnować bądź to z często stosowanej techniki uśredniania wyników uzyskanych w jednobiegunowych skalach kwestionariusza, bądź to z techniki uśredniania różnicy między parami wskaźników liczbowych różnych skal danego kwestionariusza. Mając zatem na uwadze potrzebę utworzenia dodatkowej dwubiegunowej skali, wykorzystano formułę równania wielokrotnej regresji między dwubiegunową skalą Synergicznej Ak-

⁴⁹ Mimo umiejscowienia „osoby” w centralnym punkcie dylematu egzystencjalnego, MASŁOW ujmował rozwój ku pełni człowieczeństwa jako przejaw meta-potrzeb, które określał w terminach instynktoidalnej orientacji ku pełnej samoaktualizacji.

⁵⁰ ADLER określał dynamikę stylu życia zorientowanego na zabezpieczanie siebie w terminach mechanizmów kompleksu poczucia niższości i wyższości.

⁵¹ Por. ADLER, *Sens życia*, s. 235.

tualizacji Siebie (SAS) a dwunastoma skalami KSD. Wynik liczbowy uzyskany z następującej formuły

$$\begin{aligned} WZ = & 35,30 + PP \cdot 0,36 + EA \cdot 0,07 + SO \cdot 0,16 + RO \cdot 0,04 + \\ & AN \cdot 0,16 + OZ \cdot 0,03 - PD \cdot 0,15 + AF \cdot 0,12 + \\ & NU \cdot 0,03 - NL \cdot 0,27 - UD \cdot 0,02 - SW \cdot 0,16 \end{aligned}$$

może zatem stanowić podstawę do utworzenia dodatkowej skali WZ (Współdziałanie – Zabezpieczanie).

Skala WZ, będąc zatem miarą udziału dwunastu skal KSD w wyjaśnianiu zdolności do synergicznego współdziałania (współpracy) z innymi, jest dwubiegunową skalą strukturalną „ciągłą”⁵².

Utworzona w ten sposób w KSD dodatkowa dwubiegunowa strukturalna skala WZ umożliwia nie tylko ilościową i jakościową interpretację różnic indywidualnych grup „skrajnych”, uzyskujących najniższe i najwyższe wyniki, ale również charakterystykę psychologiczną osób z grupy „centralnej”, które uzyskują wyniki średniej wielkości na dwubiegunowej skali WZ.

Tabela 1. Style zorientowane na współdziałanie (W) i zabezpieczanie siebie (Z)

Style zorientowane na współdziałanie (W)	Style zorientowane na zabezpieczanie i obronę siebie (Z)
Aktualizacja siebie i innych (ASI)	Rywalizujący, zaradny (RZ)
Uśredniony wynik w skalach (1–3)	Uśredniony wynik w skalach (7–9)
1. Proaktywny, przedsiębiorczy (PP)	7. Przywódca, dbający o uznanie (PD)
2. Empatyczny, altruistyczny (EA)	8. Afektowany, demonstracyjny (AF)
3. Spontaniczny, otwarty (SO)	9. Nierówny, unikowy (NU)
Realizacja siebie (RSI)	Dostosowujący się, zachowawczy (DZ)
Uśredniony wynik w skalach (4–6)	Uśredniony wynik w skalach (10–13)
4. Racjonalny, obiektywny (RO)	10. Nastrojowy, labilny (NL)
5. Ambitny, niezależny (AN)	11. Ugodowy, dostosowujący się (UD)
6. Odpowiedzialny, zadaniowy (OZ)	12. Skrepowany, wycofujący się (SW)

Przy czym wyniki liczbowe osób z grupy „centralnej” można interpretować bądź w terminach opisanego przez MASŁOWA dylematu

⁵² Por. UCHNAST, Style działania.

egzystencjalnego: obrona <<osoba>>wzrost, bądź w terminach ujętej przez ADLERA w procesie psychoterapii indywidualnej zdolności do rezygnacji z mechanizmów obronnej i zachowawczej strategii życiowej, właściwych dla nietwórczego stylu życia (jego transcencji) i wyboru twórczego stylu życia poprzez wzrost zdolności do współpracy z innymi.

3. Analiza porównawcza współzmienności różnic indywidualnych mierzonych za pomocą skal MBTI i skal KSD

Prezentowane poniżej wyniki badań grupy studentów psychologii (K= 292, M= 96) za pomocą Myers-Briggs MBTI i Kwestionariusza Stylów Działania (KSD) UCHNASTA mają jedynie charakter zwiadowczy. Ich bezpośrednim celem jest określenie poziomu współzmienności wskaźników różnic indywidualnych sformułowanych według założeń podejścia nomotetycznego (MBTI) i mającego elementy podejścia idiograficznego KSD. Wykorzystany w tym przypadku KSD posiada standardowe wskaźniki dobroci psychometrycznej: rzetelności, trafności i mocy dyskryminacyjnej⁵³.

3.1. Współzmiennosc między skalami KSD a skalami MBTI

Kwestionariusz MBTI przeznaczony jest głównie do klasyfikacji typów psychologicznych, których charakter kategorialny utrudnia przeprowadzenie porównawczych analiz statystycznych. W związku z tym BRIGGS MYERS i McCAULLEY zaproponowały dość uproszczony sposób tworzenia czterech głównych dwubiegunowych skal „ciągłych”, tj. skali postawy (E vs. I) oraz trzech par skal funkcji psychicznych⁵⁴. Zaproponowano dodawanie do liczby 100 uzyskanej przez daną osobę wartości liczbowej wskaźnika nasilenia preferencji postawy „E”, natomiast odejmowanie od liczby 100 wartości liczbowej nasilenia preferencji postawy „I”. W podobny sposób obliczane są warto-

⁵³ Por. UCHNAST, *Style działania*.

⁵⁴ Por. MYERS BRIGGS & McCAULLEY, *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator*.

ści liczbowe trzech par przeciwstawnych funkcji psychicznych. Tak uzyskane wartości liczbowe czterech głównych skal „ciągłych” MBTI umożliwiają przeprowadzenie statystycznej analizy ich współmienności ze skalami Kwestionariusza Stylów Działania (KSD). Wyniki tej analizy podane są w Tabeli 2.

Tabela 2. Wskaźniki współmienności (r -Pearsona) między skalami KSD a skalami „ciągłymi” MBTI⁵⁶ u studentów ($N = 388$; * $p < .05$; ** $p < .01$)

Skale KSD/MBTI	E>I	S>N	T>F	J>P
PP-W – Proaktywny, przedsiębiorczy	0,49**	-0,05	-0,12*	0,05
EA-W – Empatyczny, altruistyczny	0,34**	0,01	0,12*	0,03
SO-W – Spontaniczny, otwarty	0,63**	0,22**	0,03	0,13*
RO-W – Racjonalny, obiektywny	-0,14*	-0,24**	-0,19**	0,00
AN-W – Ambitny, niezależny	0,30**	-0,06	-0,15*	0,05
OZ-W – Odpowiedzialny, zadaniowy	0,06	-0,14**	-0,05	0,07
PD-Z – Przywódca, dbający o uznanie	0,33**	0,07	-0,17**	0,16**
AF-Z – Afektowany, demonstracyjny	0,13*	0,23**	0,21**	0,11*
NC-Z – Nierówny, unikowy	-0,24**	0,12*	-0,03	0,11*
NL-Z – Nastrojowy, labilny	-0,24**	0,04	0,03	0,09
UD-Z – Ugodowy, dostosowujący się	-0,39**	-0,09	0,00	0,05
SW-Z – Skrepowany, wycofujący się	-0,54**	-0,02	-0,07	0,05
ASI – Aktualizacja siebie i innych	0,64**	0,08	0,00	0,09
RS – Realizacja siebie	0,08	-0,20**	-0,17**	0,05
RZ – Rywalizujący, zaradny	0,13*	0,20**	0,00	0,18**
DZ – Dostosowujący się, zachowawczy	-0,45**	-0,02	-0,01	0,08
WZ – Współdziałanie-Zabezpieczanie	0,55**	0,02	-0,04	0,02

Z uwagi na sposób obliczania skal „ciągłych” MBTI, dodatnie wartości wskaźników korelacji (r -Pearsona) informują o równoczesnym wzroście wartości liczbowych danej skali KSD i następujących skal MBTI: *Ekstrawersja* (E), *Sensytywność* (S), *Myślenie* (T) i *Ocenianie* (J). Natomiast ujemne wartości korelacji wskazują na równoczesny wzrost danych skal KSD z następującymi skalami MBTI: *Introwersja* (I), *Intuicja* (N), *Uczucie* (F) i *Percepcja* (P). Nadto godne uwagi jest

⁵⁶ Dwie przeciwstawne sobie skale postaw: Ekstrawersja (E) vs. Introwersja (I) oraz trzy przeciwstawne sobie pary skal funkcji psychicznych: Sensytywność (S) vs. Intuicja (N), Myślenie (T) vs. Uczucie (F) oraz Sądzenie (J) vs. Percepcja (P).

to, iż wzrost tendencji do aktualizacji siebie i do zachowań demonstracyjnych jest współzmienny z ekstrawersją, a skale mierzące tendencję do zachowań dostosowujących się i zachowawczych są współzienne z introwersją. Natomiast w skalach funkcji psychicznych ujawniły się jedynie nieliczne wskaźniki współzmienności ze skalami KSD. Szczególnie znaczące jest to, że dwubiegunowa skala WZ jest pozytywnie współzmienna ($r = .55$) jedynie ze skalą Ekstrawersji, podczas gdy brak jest współzmienności między tą skalą a skalami funkcji psychicznych.

3.2. Empiryczna typologia za pomocą skal KSD

Pogłębioną analizę współzmienności między skalami MBTI a skalami KSD umożliwia również statystyczna technika skupień metodą k -średnich, tj. wyodrębnienie homogenicznych grup osób (typów). W tego rodzaju typologii, inaczej niż w przypadku typologii JUNGA, nie przyjmuje się wstępnych, hipotetycznych założeń.

Do wyróżnienia typów działania w wymiarze „współdziałanie – zabezpieczanie” wykorzystano wyniki liczbowe uzyskane w czterech jednobiegunowych skalach KSD (ASI-W, RZ-W, RZ-Z i DZ-Z)⁵⁷ oraz wyniki uzyskane przez te osoby w dwubiegunowej strukturalnej skali WZ (Współdziałanie – Zabezpieczanie). Uwzględniając różnice w strukturze wyników uzyskanych w skalach KSD, przypisano wyodrębnionym typom następujące nazwy: (1) Syn-AS (Synergiczny, aktualizujący siebie i innych), (2) Dos-Za (Dostosowujący się, zabezpieczający się), (3) Ryw-Ob (Rywalizujący, obronny) i (4) Ostr-Su (Ostrożny, sumienny). Szczególną rolę w interpretacji jakościowej wyodrębnionych typów pełni skala WZ. Ta dwubiegunowa skala „ciągła” pełni funkcję osi odniesień do interpretacji wyników uzyskanych przez każdą z badanych osób w poszczególnych jednobiegunowych skalach KSD. W Tabeli 3 podane są statystyki opisowe wyników liczbowych uzyskanych przez wyodrębnione grupy osób reprezentujących cztery

⁵⁷ Przy nazwie skali dodano literę „W” lub „Z”, zaznaczając w ten sposób jakość mierzonego wymiaru działania, tj. jego orientację bądź na współdziałanie, bądź na zabezpieczanie i obronę siebie.

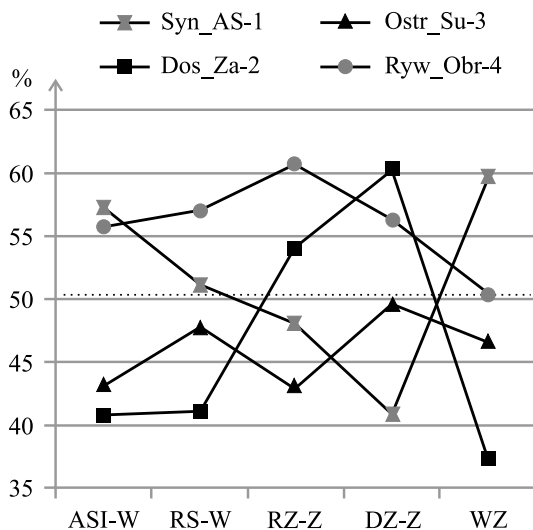
homogeniczne typy działania w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie. Graficzna ilustracja wielkości wyników średnich uzyskanych przez te grupy osób prezentowana jest na Rysunku 1.

Tabela 3. Statystyki opisowe wyników w skalach KSD uzyskanych przez grupy studentów ($N = 388$) o czterech typach działania w wymiarze współdziałanie - zabezpieczanie, wyodrębnionych metodą skupień k -średnich

SKALE	KSD	1.	2.	3.	4.	F	p
		Syn-AS $N = 28\%$	Dos-Za $N = 23\%$	Ostr-Su $N = 25\%$	Ryw-Obr $N = 24\%$		
ASI	M	57,34	40,79	43,01	55,71	150,83	.000
	SD	0,66	0,72	0,70	0,71		
RS	M	51,19	41,10	47,82	57,07	60,41	.000
	SD	0,79	0,87	0,84	0,85		
RZ	M	48,05	54,16	42,91	60,77	94,99	.000
	SD	0,74	0,82	0,79	0,80		
DZ	M	40,79	60,41	49,52	56,36	226,19	.000
	SD	0,55	0,60	0,58	0,59		
WZ	M	59,69	37,37	46,56	50,35	332,37	.000
	SD	0,48	0,53	0,51	0,52		

Rysunek 1 obrazuje wysoki poziom zróżnicowania między wyodrębnionymi grupami osób. Mamy tu zatem do czynienia z homogenicznymi grupami, które różnią się między sobą nie tylko ilościowo ujmowanym wskaźnikiem statystycznym (WZ), ale również jakościowo, z uwagi na różny sposób radzenia sobie z napotykanymi zadaniami życiowymi, tj. bądź poprzez użytkowanie i rozwój własnych zdolności do współdziałania z innymi, bądź poprzez użytkowanie tych zdolności jedynie do zabezpieczania i obrony własnego stanu posiadania.

Jakościową różnicę między typami ujawnia w sposób szczególnie wyrazisty np. „lustrzane” odbicie profili typu pierwszego (Syn-AS) i typu czwartego (Ryw-Obr).



Rysunek 1. Profile z wyników średnich podanych w Tabeli 3.

Typ 1 (Syn-AS – Synergiczna aktualizacja siebie i innych) reprezentuje 108 studentów (28%). Osoby te uzyskały najwyższy wynik w skali WZ, który ma, z jednej strony, podstawy w wysokich wynikach skal mierzących zdolności do współdziałania i współpracy z innymi (ASI, RS), a z drugiej strony, w najniższych wynikach skal mierzących tendencję do mniej lub bardziej agresywnej rywalizacji z innymi lub poprzez pasywne dostosowywanie się (RZ, DZ).

Typ 2 (Dos-Za – Dostosowujący się, zabezpieczający się) reprezentuje 90 studentów (23%). Osoby te uzyskały najniższe wyniki w skalach mierzących orientację na współdziałanie z innymi (ASI, RS) i jednocześnie najwyższe wyniki w skalach mierzących tendencję do pasywnego dostosowywania się i zabezpieczania *status quo*. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę, iż ich wynik w skali mierzącej zdolność do zaradności życiowej (RZ) jest znacząco powyżej średniej, a nawet wyższy od wyniku, który uzyskały osoby typu 1 (Syn-AS).

Typ 3 (Ostr-Su – Ostrożny, sumienny) reprezentuje 96 studentów (25%). Grupa ta uzyskała we wszystkich czterech skalach wyniki poniżej średniej, ale znaczące są wyniki w skali zachowawczego dostoso-

wania się (DZ), jak i w skali Realizacji siebie i skali Odpowiedzialności osobistej w realizacji podejmowanych zadań (RS). Niemniej osoby te nęka również ugruntowane we wcześniejszych doświadczeniach życiowych poczucie niższości oraz podwyższona czujność w relacjach z innymi.

Typ 4 (Ryw-Obr – Rywalizujący, obronny) reprezentuje 94 studentów (24%). Osoby te uzyskały najwyższe wyniki zarówno w skalach mierzących orientację na współdziałanie, jak i w skalach orientacji na zabezpieczanie siebie. Można by przyjąć, iż u osób tych ujawnia się opisana przez ADLERA dynamika kompleksu niższości i wyższości. Dlatego też osoby te, mimo tak wysokich wyników w skalach orientacji na współdziałanie i zabezpieczanie siebie, uzyskały w dwubiegunowej skali WZ jedynie wynik średniej wielkości. Nadto, wynik ten należałoby interpretować jako sztucznie zawyżony, podobnie jak traktuje się wyniki w skalach podatnych na aprobatę społeczną. Niemniej w tym przypadku to osoby typu 4 ujawniają podatność na aprobatę społeczną, a nie skale KSD.

W Tabeli 4 podane są informacje o statystycznych wskaźnikach różnic między wyodrębnionymi grupami osób w dwubiegunowej skali WZ oraz we wszystkich jednobiegunowych skalach KSD. W celu ułatwienia całościowego ujęcia jakościowych różnic między wyodrębnionymi grupami osób, wykresy profili z wyników średnich zostały przedstawione na Rysunku 2.

Tabela 4. Porównanie typów działania w wymiarze współdziałanie-zabezpieczanie siebie w zakresie statystyk opisowych w dwunastu skalach wyników KSD ($N = 388$)

Skale	KSD	1.	2.	3.	4.	F	p
		Syn-AS $N = 28\%$	Dos-Za $N = 23\%$	Ostr-Su $N = 25\%$	Ryw-Obr $N = 24\%$		
PP-W	M	57,96	38,84	45,88	53,40	161,10	.000
	SD	0,63	0,69	0,67	0,67		
EA-W	M	52,28	45,47	44,52	54,57	28,26	.000
	SD	0,88	0,96	0,93	0,94		

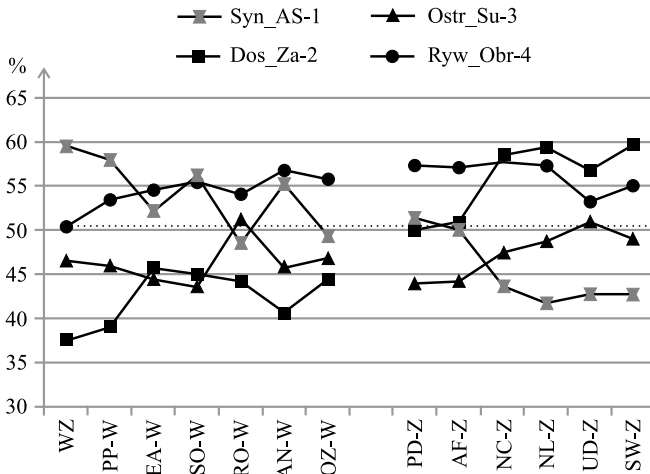
C.d.

Tabela 4. C.d.

SO-W	<i>M</i>	56,16	44,81	43,60	55,21	63,79	.000
	<i>SD</i>	0,79	0,87	0,84	0,85		
RO-W	<i>M</i>	48,61	44,09	51,41	54,10	19,04	.000
	<i>SD</i>	0,90	0,99	0,96	0,97		
AN-W	<i>M</i>	55,21	40,56	45,81	56,81	109,06	.000
	<i>SD</i>	0,69	0,76	0,74	0,74		
OZ-W	<i>M</i>	49,36	44,26	46,89	55,72	25,84	.000
	<i>SD</i>	0,90	0,98	0,95	0,96		
PD-Z	<i>M</i>	51,44	49,91	44,05	57,44	38,75	.000
	<i>SD</i>	0,83	0,91	0,88	0,89		
AF-Z	<i>M</i>	50,29	50,63	44,24	57,13	31,27	.000
	<i>SD</i>	0,88	0,97	0,94	0,95		
NU-Z	<i>M</i>	43,72	58,51	47,51	57,57	100,11	.000
	<i>SD</i>	0,70	0,77	0,74	0,75		
NL-Z	<i>M</i>	41,80	59,44	48,77	57,35	160,24	.000
	<i>SD</i>	0,62	0,68	0,65	0,66		
UD-Z	<i>M</i>	42,73	56,82	51,10	53,38	60,65	.000
	<i>SD</i>	0,75	0,82	0,79	0,80		
SW-Z	<i>M</i>	42,56	59,69	49,13	54,98	103,55	.000
	<i>SD</i>	0,70	0,76	0,74	0,75		

Poza możliwością bardziej szczegółowego opisu wyodrębnionych czterech typów działania w terminach pozycji na dwubiegunowym wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie (skala WZ), na Rysunku 2 ujawnia się dodatkowa podstawa dla ich jakościowej charakterystyki. Godna uwagi jest bowiem w tym względzie odległość między profilem z wyników uzyskanych w skalach mierzących orientację na współdziałanie a profilem skal mierzących orientację na zabezpieczanie i obronę siebie.

Między innymi można stwierdzić, że dla osób zorientowanych na synergiczne współdziałanie (Typ 1) i dla osób zorientowanych na dostosowywanie się zachowawcze (Typ 2) charakterystyczny jest wysoki poziom rozbieżności między wskaźnikami orientacji na współdziałanie a wskaźnikami orientacji na zabezpieczanie i obronę siebie. Tymczasem dla osób ostrożnych/zachowawczych (Typ 3) i dla osób rywalizujących (Typ 4) charakterystyczny jest nieznaczny poziom różnicy między wskaźnikami orientacji na współdziałanie a wskaźnikami orientacji na zabezpieczanie i obronę siebie. Można by zatem przyjąć, iż osoby przynależące do ostatnich dwu typów (3 i 4) zmagają się ciągle z opisany przez MASŁOWA dylematem egzystencjalnym w terminach: obrona <<osoba>> wzrost i, jako takie, prawdopodobnie mogą uzyskać szczególne wsparcie w psychoterapii inspirowanej założeniami ADLEROWSKIEJ psychoterapii indywidualnej⁵⁸.



Rysunek 2. Profile z wyników średnich podanych w Tabeli 4.

⁵⁸ Por. MASŁOW, *W stronę psychologii istnienia*.

3.3. Charakterystyka typów psychicznych wyodrębnianych za pomocą MBTI z perspektywy typów działania wyodrębnionych za pomocą KSD

Wyodrębnione za pomocą KSD homogeniczne typy działania w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie mogą stanowić podstawę do weryfikacji zakresu mierzonych różnic indywidualnych za pomocą MBTI. W Tabeli 5 podane są statystyki opisowe „surowych” wyników uzyskanych w podstawowych skalach MBTI przez grupy osób prezentowanych w Tabelach 3 i 4. Graficzna ilustracja wielkości wyników średnich uzyskanych przez te grupy osób prezentowana jest na Rysunku 3.

Tabela 5. Porównanie typów działania w wymiarze współdziałanie-zabezpieczanie siebie w zakresie statystyk opisowych w skalach wyników „surowych” MBTI ($N = 388$)

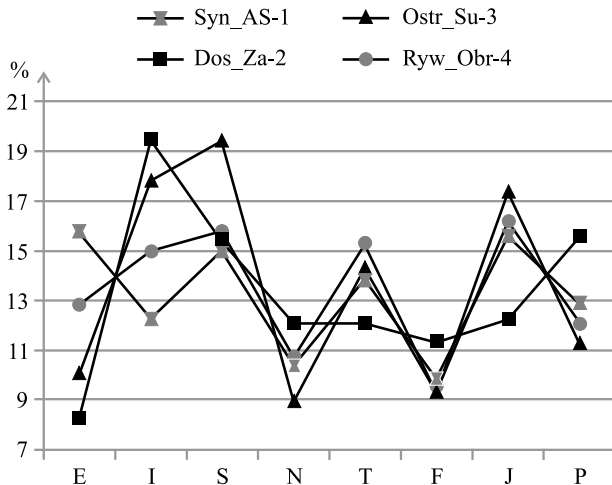
Skale	MBTI	1.	2.	3.	4.	F	p
		Syn-AS $N = 28\%$	Dos-Za $N = 23\%$	Ostr-Su $N = 25\%$	Ryw-Obr $N = 24\%$		
E	M	15,72	8,31	10,02	12,82	39,49	.000
	SD	0,50	0,54	0,53	0,53		
I	M	12,25	19,49	17,84	14,97	34,95	.000
	SD	0,52	0,57	0,55	0,56		
S	M	14,97	15,46	19,42	15,77	9,22	.000
	D	0,64	0,70	0,68	0,68		
N	M	10,37	12,08	8,91	10,65	7,13	.000
	SD	0,45	0,50	0,48	0,48		
T	M	13,87	12,11	14,30	15,24	3,12	.000
	SD	0,68	0,75	0,73	0,73		
F	M	9,77	11,32	9,30	9,24	4,99	.000
	SD	0,40	0,44	0,42	0,43		
J	M	15,58	12,28	17,33	16,18	11,17	.000
	SD	0,60	0,66	0,63	0,64		

C.d.

Tabela 5. C.d.

	<i>M</i>	12,86	15,61	11,19	12,11		
P						7,96	.000
	<i>SD</i>	0,62	0,68	0,66	0,67		

Znamienne wydaje się, że znaczące różnice między typami KSD ujawniają się w skali siły (energii) postawy bądź do świata zewnętrznego (Ekstrawersja), bądź do świata wewnętrznego (Introwersja). Najwyższe wyniki w Ekstrawersji (E) uzyskały osoby reprezentujące Typ 1, preferujące współdziałanie z innymi i synergiczną aktualizację siebie, a nieco niższe wyniki uzyskały osoby reprezentujące Typ 4, które preferują raczej rywalizację o charakterze obronnym. Natomiast niskie wyniki w skali E uzyskały osoby preferujące zachowania dostosowawcze i ostrożne (typy 2 i 3). Podobieństwo między tymi parami skal ma jednak jedynie charakter ilościowy, a nie jakościowy, który był przedmiotem interpretacji profili z wyników średnich prezentowanych na Rysunku 2.



Rysunek 3. Profile z wyników średnich podanych w Tabeli 5.

Przy czym brak możliwości uwzględnienia w MBTI jakościowych aspektów wyznaczników typów psychicznych ujawnia się w sposób

szczególony w trzech przeciwstawnych sobie parach funkcji psychicznych. Charakterystyczna dla tych profili struktura „piły” ma z pewnością podstawy w przyjętym trybie wymuszonych odpowiedzi na pytania MBTI, np. wybór odpowiedzi diagnostycznych dla funkcji „Myślenie” (T) jest traktowany jednocześnie jako wyraz nieświadomego tłumienia funkcji „Uczucie” (F). Dlatego też wskaźniki różnicy między wynikami średnimi uzyskanymi przez wyodrębnione grupy osób na poziomie każdej ze skal MBTI są statystycznie istotne ($p = .000$). Natomiast między czterema typami działania ujawniło się znaczące zróżnicowanie jedynie w skalach postaw, tj. w skalach Ekstrawersji (E) i Introwersji (I). Najwyższe wyniki w skali ekstrawersji uzyskała grupa studentów reprezentujących typ preferujący współdziałanie o charakterze synergicznym, ale również osoby zorientowane na zapewnienie sobie poczucia bezpieczeństwa poprzez rywalizację z innymi uzyskują tylko nieco niższe wyniki w skali E. Innymi słowy, zgodnie z założeniami JUNG, skale MBTI mierzą jedynie różnice indywidualne w aspekcie intensywności energii psychicznej, pomijając jej funkcjonalne aspekty, na przykład w sytuacjach bezpośrednich czy odległych zadań życiowych.

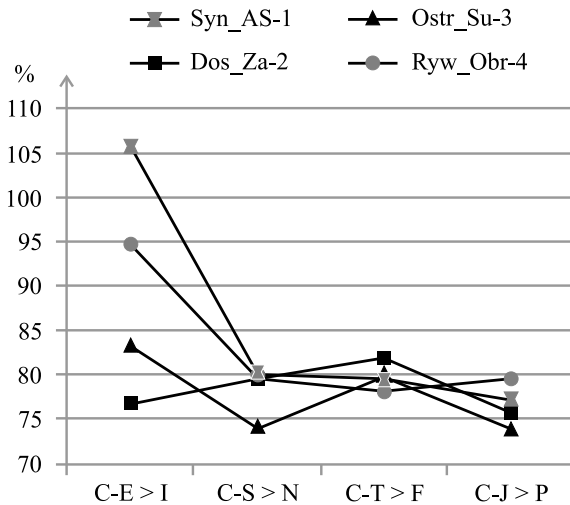
Poszukując przejawów bardziej znaczących statystycznych wskaźników współzmienności między wyodrębnionymi za pomocą KSD typami działania a podstawowymi wyznacznikami typów w MBTI, można również wykorzystać dwubiegunowe skale „ciągłe”. W Tabeli 6 podane są „surowe” wyniki w czterech skalach „ciągłych” MBTI tych samych grup osób, które były prezentowane powyżej. Graficzna ilustracja wielkości wyników średnich podanych w Tabeli 6 prezentowana jest na Rysunku 4.

Prezentowane na wykresie statystyczne wskaźniki współzmienności między czterema skalami „ciągłymi” MBTI u osób reprezentujących cztery homogeniczne typy działania w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie i obrona siebie całkowicie potwierdzają zasadność wniosków sformułowanych po analizie statystycznej danych liczbowych podanych w Tabeli 5. Prezentowany na rysunkach 1 i 2 wysoki poziom zróżnicowania w strukturze osobowości wyodrębnionych czterech typów działania okazuje się współzmienny u tych sa-

Tabela 6. Porównanie typów działania w wymiarze współdziałanie-zabezpieczanie siebie w zakresie statystyk opisowych w skalach „ciągłych” (C) MBTI ($N = 388$)

Skale MBTI / Typy WZ	E>I	S>N	T>F	J>P
Syn-AS-2	105,94	79,98	79,65	77,22
Ostr-Su-1	83,35	74,15	79,83	73,79
Dos-Za-3	76,64	79,58	81,82	75,76
Ryw-Obr-4	94,70	79,53	78,06	79,53

mych grup jedynie w skali Ekstrawersja – Introwersja. Brak oczekiwanej w tym wypadku współzmienności funkcji psychicznych wydaje się potwierdzać zasadność wątpliwości PITTINGERA odnośnie do użyteczności MBTI w poradnictwie zawodowym i psychologicznym z racji stosunkowo niskich empirycznych wskaźników jego trafności diagnostycznej i prognostycznej⁵⁹.



Rysunek 4. Profile z wyników średnich podanych w Tabeli 6.

⁵⁹ Por. PITTINGER, Cautionary comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator.

Kończąc, należałoby zwrócić uwagę, iż prezentowana w artykule empiryczna typologia działania w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie i obrona siebie spełnia postulat ADLERA, by z jednej strony wśród różnorodnych różnic indywidualnych przeprowadzać wstępną identyfikację tego, co typowe, a z drugiej strony to, co się uzna jako typowe, potwierdzać danymi empirycznymi w aspekcie jego znaczenia w wykrywaniu tego, co indywidualne⁶⁰.

Realizując tego rodzaju postulat metodologiczny, zrezygnowałem z formułowania apriorycznej hipotezy odnośnie do jakichś psychologicznych mechanizmów kontrolujących ilościowe aspekty teoretycznych konstruktów psychicznych. W ten sposób – między innymi – możliwe okazało się poszerzenie zakresu zmiennych różnic indywidualnych, których aspekty funkcjonalne, oceniane zarówno z punktu widzenia współdziałania, jak i zabezpieczania siebie, występowały z różnym nasileniem, stanowiąc podstawę do wyodrębnienia grup homogenicznych. Przy czym tego rodzaju funkcjonalne aspekty różnic indywidualnych można było uwzględnić za pomocą dwubiegunowej skali strukturalnej (WZ), będącej nośnikiem indywidualnej struktury wyników liczbowych uzyskanych przez każdą z badanych osób w skalach KSD. Dlatego prezentowana empiryczna typologia ma u swych podstaw raczej elementy podejścia idiograficznego niż nomotetycznego, w którym podstawę interpretacji liczbowych wskaźników różnic indywidualnych stanowi statystyczna tendencja centralna grupy normalizacyjnej. Wprowadzenie elementów podejścia idiograficznego do empirycznych porównawczych analiz różnic międzygrupowych było niewątpliwie wynikiem inspiracji ze strony STERNA⁶¹, ale również potrzebą tworzenia empirycznych podstaw dla wyrażonego przez WINDELBANDA i STERNA przekonania o komplementarności podejścia idiograficznego i nomotetycznego.

⁶⁰ Por. ADLER, *Sens życia*, s. 175.

⁶¹ Por. W. STERN, *Die differentielle Psychologie*.

Podsumowanie

Podjęcie problematyki typów psychicznych JUNGA i stylów życia ADLERA umożliwiło przeprowadzenie analizy podstawowych metodologicznych założeń psychologii różnic indywidualnych, które są formułowane w terminach paradygmatu nomotetycznego, stosowanego przez JUNG⁶², i idiograficznego, stosowanego przez ADLERA⁶³. Podjęcie się tej problematyki z lat 30. ubiegłego wieku miało na celu dookreślenie charakteru wzajemnej relacji między tymi dwoma podejściami badawczymi w okresie formułowania metodologicznych podstaw psychologii różnic indywidualnych przez Williama STERNA⁶⁴. Charakter relacji między podejściem nomotetycznym a idiograficznym ciągle wymaga dookreślenia w aspekcie ich wartości naukowo-badawczej. Jan STRELAU stwierdza, że z jednej strony, podejście nomotetyczne (uniwersalne) jest wiodącym podejściem badawczym w zakresie różnic indywidualnych między jednostkami określonych populacji, ujmowanymi głównie w terminach cech wspólnych dla grup osób, a z drugiej strony, podejście idiograficzne (indywidualne) zorientowane jest na ujmowanie jedyności i niepowtarzalności konkretnej jednostki ludzkiej⁶⁵. Dlatego autor, uznając podejście nomotetyczne za typowe dla współczesnej psychologii różnic indywidualnych, kwestionuje badawczy charakter podejść idiograficznych, gdyż: „Badania oparte na paradygmacie idiograficznym, w odróżnieniu od podejścia nomotetycznego, nie pozwalają na formułowanie praw ogólnych”⁶⁶.

Gordon W. ALLPORT, na którego monografię z roku 1937⁶⁷ powołuje się STRELAU, wprawdzie promował podejście idiograficzne w badaniach jedyności i niepowtarzalności konkretnej jednostki ludzkiej, ale, jak zauważył to cytowany wcześniej LAMIELL⁶⁸, ALLPORT nie

⁶² Por. JUNG, *Typy psychiczne*; JUNG, Jung a Freud.

⁶³ Por. ADLER, *Sens życia*.

⁶⁴ Por. W. STERN, *Über Psychologie der individuellen Differenzen*; W. STERN, *Die differentielle Psychologie*.

⁶⁵ Por. STRELAU, *Psychologia różnic indywidualnych*.

⁶⁶ *Ibid.* s. 168.

⁶⁷ Por. ALLPORT, *Personality*.

⁶⁸ Por. LAMIELL, *Beyond individual and group differences*, s. 180.

uwzględniał bardziej istotnych założeń WINDELBANDA odnośnie do komplementarnego charakteru nomotetycznych i idiograficznych podejść badawczych. Według WINDELBANDA w podejściu nomotetycznym przedmiotem badań jest to, co ogólne i uniwersalistyczne, i jako takie, ujmowane bywa w formie konstruktów teoretycznych i abstrakcyjnych, tj. abstrahujących od czasowo-przestrzennych uwarunkowań przedmiotu badań⁶⁹. Natomiast w podejściu idiograficznym przedmiotem badań jest raczej to, co szczegółowe (*particular*), tzn. to, co ujmowane jest jako część większej całości, np. konkretne zdarzenie, historycznie ukształtowany fakt lub ciąg zdarzeń stanowiący sensowną całość (*Gestalt*), tj. całość mającą czasowo-przestrzenne ugruntowanie „tu i teraz”. W związku z tym STERN, przyjmując założenia podejścia idiograficznego w personalistycznej psychologii różnic indywidualnych, uznał indywidualność jednostki ludzkiej jako „żyjącą całość” (*Gestalt*) będącą podstawową jednostką analizy w badaniach o charakterze idiograficznym⁷⁰. O ile zatem w podejściach idiograficznych, według WINDELBANDA, uprawiana jest nauka o zdarzeniach (*sciences of events; was einmal war*), o tyle w podejściach nomotetycznych uprawiana jest nauka o prawach (*sciences of laws*), tj. o tym, co było zawsze (*was immer ist*).

STERN, przyjmując zatem indywidualność osoby ludzkiej za podstawową jednostkę analizy w podejściu idiograficznym, nie ujmował jej jako teoretycznego konstruktu w terminach struktury właściwości fizycznych, biologicznych i psychicznych, ale raczej jako indywidualny ciąg zdarzeń życiowych, który ma nie tylko właściwą sobie wewnętrzną spójność i jednocześnie otwartość na świat otaczający, ale również zdolność do kontrolowania swych kompulsywnych dyspozycji dzięki specyficznemu ludzkiej prerogatywie do posiadania doświadczeń, która umożliwia świadome poszerzanie zakresu możliwości wyboru sposobu doświadczenia i działania odpowiednio do wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań skutecznej realizacji preferowanych celów/wartości dostępnych w przeżywanym świecie otaczającym. Dlatego też w części wstępnej tego artykułu nadmieniałem

⁶⁹ Por. WINDELBAND, *History and natural science*, s. 13.

⁷⁰ Por. W. STERN, *Die differentielle Psychologie*.

jedynie, że STERN wskazywał, iż w podejściu idiograficznym można realizować nie tylko kierunki systematycznych badań metodą „psychografii” zachowania się czy procesu rozwoju konkretnych osób, ale również kierunki badań porównawczych z zakresu różnic indywidualnych między grupami osób pochodzących z różnych kultur czy też badania struktury osobowości u grup osób o odmiennych typach charakteru⁷¹.

Podobnie ADLER i jego współpracownicy stosowali w psychoterapii indywidualnej nie tylko kwestionariusze umożliwiające systematyczną psychografię procesu rozwoju określonego rodzaju stylu życia swych klientów, ale również – odwołując się do swej praktyki psychoterapii – zwracali uwagę na takie momenty życia, w których

Człowiek, który zmylił drogę z powodów, które dopiero psychologia indywidualna potrafi wykazać, [...] zrozumiał, że zszedł ze słusznej drogi zbaczając od kierunku ewolucji (tj. współpracy z innymi), to porzuciłby tę drogę i przyłączyłby się do ogółu. Wszystkie problemy życia ludzkiego wymagają [...] zdolności i przygotowania do współpracy, wiadomego znaku poczucia wspólnoty⁷².

Innymi słowy, metodyczne stosowanie podejścia idiograficznego może stanowić podstawę do formułowania wniosków w terminach ogólnych. Przy czym tego rodzaju wnioski z badań idiograficznych mogą pełnić w tym wypadku taką rolę, jaką w podejściach nomotetycznych pełnią wstępne hipotezy badawcze. Wydaje się, że tego rodzaju stanowisko wyraził jednoznacznie ADLER w cytowanej wcześniej jego wypowiedzi: „Zrozumienie typowości oświetla jedynie pole badań, a dopiero potem rozpoczyna się trudne zadanie wykrycia tego, co indywidualne”⁷³.

Mając zatem na uwadze możliwość dookreślenia komplementarności podejścia nomotetycznego i idiograficznego, przyjąłem wstępną hipotezę badawczą o współzmienności różnic indywidualnych ujętych przez JUNGA w terminach typów psychicznych mierzonych za

⁷¹ Por. *Ibid.*

⁷² Por. ADLER, *Sens życia*, s. 235.

⁷³ *Ibid.* s. 175.

pomocą wskaźników Myers-Briggs (MBTI) a tymi, które ADLER określał w terminach twórczych i nietwórczych stylów życia. Dane empiryczne odnośnie do stylów życia twórczego i nietwórczego uzyskano za pomocą Kwestionariusza Stylów Działania (KSD), który umożliwił wyodrębnienie i pomiar typów działania w wymiarze: współdziałanie – zabezpieczanie i obrona siebie. Wyodrębnione za pomocą KSD cztery typy działania prezentują wysoką spójność z ADLEROWSKĄ charakterystyką twórczego i nietwórczego stylu życia. Natomiast w odniesieniu do typów psychicznych wyodrębnionych za pomocą MBTI jedynie skale postaw (ekstrawersji i introwersji) okazały się znacząco współzmiennie ze skalami orientacji współdziałanie z innymi (twórczy styl życia). Z kolei w zakresie trzech par funkcji psychicznych, które zgodnie z założeniami JUNGA, współtworzą indywidualną strukturę typu psychicznego, nie ujawniły się różnice indywidualne u osób reprezentujących różne typy działania w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie siebie.

Podsumowując, wyrażam nadzieję, że zaprezentowana w artykule empiryczna typologia w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie i obrona siebie „oświetla” stosunkowo szerokie pole badań różnic indywidualnych. Nadto tego rodzaju typologia może również inspirować do poszukiwania i adekwatnego użytkowania wskazanej przez WINDELBANDA i STERNA komplementarności idiograficznych i nomotetycznych podejść badawczych.

Summary

STERN has drawn attention to the possibility of conducting research into the psychology of individual differences in a manner that treats nomothetic and idiographic approaches as being equal and complementary. Nevertheless, many psychologists, such as STRELAU, strongly deny the scientific value of the idiographic approach. JUNG's conception of psychological types, as presented here, has been created using the nomothetic approach, and its basic assumptions can be verified using the Myers-Briggs Type Indicator (MBTI). Bearing in mind the fact that ADLER's conception of lifestyles was formulated and verified using only the idiographic method of psychography,

carried out in the context of individual courses of psychotherapy, I draw attention to the possibility of using, for this purpose, my own Action Styles Questionnaire (ASQ), which offers some elements essential to the idiographic approach: e.g. a bipolar structural scale of individual preferences articulated in terms of cooperation with others on the one hand, and security and self-protection on the other (CO-SP) – one which may be considered convergent with ADLER's description of creative and uncreative lifestyles.

Psychometric data obtained from the students ($N = 388$) in respect of MBTI and ASQ were subjected to statistical covariation analysis (r -Pearson). Additionally, four homogeneous types were demarcated, using statistical cluster analysis. The final results obtained indicate that MBTI attitude scales (extroversion and introversion) are significantly covariant with the results for persons belonging to different types along the bipolar CO-SP scale. However, there were almost no differences between the results obtained when using ASQ scales and when using the scales for the three pairs of psychological functions measured by MBTI.

Key words: ADLER – JUNG – STERN – Myers-Briggs MBTI – idiographic – nomothetic – action styles – lifestyles – psychological types

Literatura

- ADLER, A., Die Individualpsychologie, ihre Voraussetzungen und Ergebnisse, *Scientia* 16 (1914), s. 74–87.
- ADLER, A., *Sens życia*, [przeł.] M. KRECZOWSKA, Warszawa : PWN, 1986 (*Der Sinn des Lebens*, Vienna und Leipzig: Verlag Dr. Rolf Passer, 1933).
- ALLPORT, G.W., *Personality: A psychological interpretation*, New York : Holt, 1937.
- AMBORSKA, E., Alfreda Adlera koncepcja czucia społecznego i zasad działania ukierunkowanego na twórcze rozwiązywanie zadań życiowych, [w:] *Synergia w relacjach interpersonalnych i w organizacjach. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, [red.] Z. UCHNAST, Lublin, Nowy Sącz : Towarzystwo Naukowe

- KUL, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University, 2009, s. 77–89.
- ANSBACHER, H.L. & R.R. ANSBACHER, [red.] *The individual psychology of Alfred Adler: A systematic presentation in selections from his writings*, New York : Harper & Row, 1956.
- CELIŃSKA-MISZCZUK, A., Porównawcza analiza typologii osobowości C.G. Junga i W. Sterna, [[doktorat]], Lublin : Instytut Psychologii, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2008.
- HOFFMAN, E., *The drive for self: Alfred Adler and the founding of individual psychology*, Reading, MA : Addison-Wesley Publ. Comp., 1994.
- JUNG, C.G., Der Gegensatz Freud und Jung, *Kölnische Zeitung* (Köln) 7. Mai (1929), s. 4.
- JUNG, C.G., Jung a Freud, [w:] *Psychologia a religia. Wybór pism (Das Seelenproblemen des modernen Menschen*, Zürich: Rascher und Cie, 1931), [przeł.] J. PROKOPIUK, Warszawa : Książka i Wiedza, 1970, s. 57–65.
- JUNG, C.G., *Typy psychologiczne*, [przeł.] R. RESZKE, Warszawa : Wydawnictwo Wrota, Wydawnictwo KR, 1997 (*Psychologische typen*, Zürich: Rascher und Cie, 1921).
- LAMIELL, J.T., *Beyond individual and group differences: Human individuality, scientific psychology, and William Stern's critical personalism*, Thousand Oaks : Sage Publications, 2003.
- MASŁOW, A., *W stronę psychologii istnienia*, [przeł.] I. WYRZYKOWSKA, Warszawa : Instytut Wydawniczy Pax, 1986 (*Toward a psychology of being*, Princeton, NJ: D. Van Nostrand, 1962).
- MOSAK, H. & B. SHULMAN, *Life Style Inventory (LSI)*, Chicago : Alfred Adler Institute, 1971.
- MYERS BRIGGS, I., *Manual: The Myers-Briggs Type Indicator*, Princeton, NJ : Educational Testing Service, 1967.
- MYERS BRIGGS, I. & M.H. MCCAULLEY, *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator* (2nd ed.) Palo Alto, CA : Consulting Psychologists Press, 1990.

- PITTINGER, D., Cautionary comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator, *Consulting Psychology Journal: Practice and Research* 57(3) (2005), s. 210–221.
- POWERS, R.L. & J. GRIFFITH, *Understanding life style: The psycho-clarity process*, Chicago : The American Institute of Adlerian Studies, 1987.
- SHULMAN, B. & H. MOSAK, *Manual for Life Style Assessment*, Muncie, IN : Accelerated Development, 1988.
- STERN, C. & W. STERN, *Recollection, testimony, and lying in early childhood*, [przeł.] J.T. LAMIELL, Washington DC : American Psychological Association, 1999 (*Erinnerung, Aussage, und Lüge in der ersten Kindheit*, Leipzig: Verlag von Johann Ambrosius Barth, 1909).
- STERN, W., *Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen*, Leipzig : Verlag von Johann Ambrosius Barth, 1911.
- STERN, W., *Über Psychologie der individuellen Differenzen*, Leipzig : Verlag von Johann Ambrosius Barth, 1900.
- STRELAU, J., *Psychologia różnic indywidualnych*, Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008.
- UCHNAST, Z., Myers-Briggs Wskaźnik Typów (MBTI), (maszynopis), Katedra Psychologii Ogólnej KUL, 1997 (na podst.: Myers-Briggs Type Indicator (MBTI), Form G, Counselor's KIT, 16: Consulting Psychologists Press, Inc., 1990).
- UCHNAST, Z., Style działania: Psychologiczne narzędzie pomiaru, empiryczna typologia, [w:] *Charakter. Jakość osobowego działania w podejściu teoretycznym i empirycznym*, [red.] Z. UCHNAST, Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2013, s. 121–138.
- UCHNAST, Z., Williama Sterna teoria charakteru: Inspiracje do empirycznej weryfikacji jej założeń, [w:] *Charakter. Jakość osobowego działania w podejściu teoretycznym i empirycznym*, [red.] Z. UCHNAST, Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 2013, s. 11–32.
- WINDELBAND, W., History and natural science, [przeł.] J.T. LAMIELL, *Theory and Psychology* 8(1) (1998), 5–22 (*Geschichte und Naturwissenschaft. Rede zum Antritt des Rectorats der Kaiser –*

Wilhelms – Universität Strassburg, gehalten am 1. Mai 1894 von Dr. Wilhelm Windelband ord. Professor der Philosophie. Zweite unveränderte Auflage, Strassburg: J.H. Ed. Heitz [Heitz & Mündel], 1900).